

מרדכי גזית

תהליך השלום
(1969 – 1973)

קו אדום
"יד טבנקין" • הוצאת הקיבוץ המאוחד • תשמ"ד

מכון לחקר תנועת העבודה
- ספרייה -

Mordechai Gazit
The Peace Process

קו אדום: גיורא רוזן

עטיפה: קרול עובדיה

ISBN 965-282-005-9

© כל הזכויות שמורות ל"יד טבנקין"
Yad Tabenkin, Israel 1984
סדר-צילום, לוחות והדפסה
בדפוס "חדקל" בע"מ, ת"א

מכון לחקר תנועת העבודה
- ספריה -

מחקר זה הוכן בי"ח 1982 בתקופת העמיתות של המחבר במכון המחקר על שם הרי"ס. טרומאן לקידום השלום ובמכון ליאונרד דיוויס ליחסים בינלאומיים, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
המחבר מכיר טובה לשני המכונים על עזרתם הרבה.

ספר זה הוא אור בעברית עלידי "יד טבנקין" ובעזרת "מרכז גולדה מאיר לתרבות" ברכיבים - להם נתונה תודת המחבר.

התוכן

9	1: מבוא
19	2: חוזה שלום וגבולות בנייהגנה
27	3: הבטחת אספקת נשק סדירה מארצות-הברית
36	4: ההפצות בעומק מצרים
42	5: פרשת דוקטור גולדמן
53	6. יוזמת רוג'דס ב' – קיץ 1970
72	7: שליחות יארינג 1970–1971
97	8: המאמצים למען הסדר פתיחת העלת סואץ
131	9: שליחות חאפז איסמאעיל
142	10: השאלה הפלסטינית-ישראלית
148	11: סיכום ומסקנות
155	ביבליוגרפיה
157	נספחים

אחדים מהאירועים המתוארים כאן התרחשו לפני כ־10 שנים, אחרים – לפני כחריש שנים, ועדיין לא פורסם החומר החסוי הרלוואנטי: אך ספריהם של הנרי קיסינג'ר, יצחק רבין ובמידה פחותה – של ריצ'רד ניקסון, של גולדה מאיר, משה דיין, אבא אבן, אנוואר סאדאת ומוחמד חסנין היכלי חושפים מה שהיה נסתר מעיני הציבור. מאחר שספריהם של קיסינג'ר ורבין מתבססים בשפע על חומר חסוי אפשר להסיק במידה רבה של ודאות כי כאשר יתפרסמו התעודות המקוריות, לא יהיה בהן כדי לשנות את המסקנות הכלליות שאפשר להגיע אליהן כבר כיום.

קשה להשיב בפסקנות על השאלה – האם הזמן שחלף נותן בידי החוקר את הפרספקטיבה הדרושה לדיון בענינים המתוארים כאן. אך יתכן שאירועים כמלחמת יום הכיפורים, ביקור הנשיא סאדאת בירושלים והשלום עם מצרים, שהתרחשו בתשע השנים האחרונות, הגדילו את טווח הראייה של החוקר לגבי מה שנתרחש לפני כן, והעניקו לו את המימד המוקנה בדרך כלל על-ידי ריחוק הזמן.

השיטה שבה אנו בוחנים את השאלה האם ממשלת ישראל נקטה מדיניות נכונה לקידום השלום בשנים 1969-1973 מבוססת על ניתוח ההצעות שהועלו בפרק זמן המקיף שתי כהונות של ממשלת גולדה מאיר והתייחסותן של ישראל, מצרים וארצות-הברית להצעות אלה. אפשר להניח בוודאות שכיום כבר ידועים כל הרעיונות והיזמות בהקשר זה ואין לצפות להפתעות מן הצפון בתיקי הגנזך, העלולות לשנות מסקנות החיבור הזה.

בתיקי הגנזך, העלולות לשנות מסקנות הראשון, התמורה החיבור אינו דן בתכנית רוג'רס בגלגולה הראשון, התמורה מבחינת ישראל (שלהי 1969). זו נדחתה בזמנה ע"י מרבית המפלגות בישראל שקיוו רוב כנסת. ההצעות התבססו על נסיגה מוחלטת מהשטחים שנכבשו ב־1967 ולא הבטיחו בתמורה חוזה

שלום ונורמליזציה ביחסי המדינות. תכנית כזאת לא היתה מקובלת על הרוב המוחלט, הגם שהיה ברור שאם תקבל ישראל את התנאים האלה יחזור (פחות או יותר) הסטאטוס-קוֹ-אנטי המדיני של השנים 1957-1967. יעד מדיניותה של ישראל מאז 1967, שהיה מקובל על הרוב המכריע בכנסת, היה שלום המלווה שינויים משמעותיים בגבולותיה של מדינת ישראל על מנת לחק את יכולת ההתגוננות שלה. החיבור נוגע בנושאים רלוונטיים לשאלה העיקרית, כמו אספקת נשק לישראל מארצות-הברית, הבעיה הירדנית הפלסטינית, ההפצות בעומק מצרים. שאלות אלה נדונות ברפרוף, שכן למרות חשיבותן אין הן מטרתן העיקרית של חיבור זה.

★

השאלה הנבנת כאן - האם היו בתקופת ההגנה של גולדה מאיר כראש ממשלה אפשרויות לקידום שלום בין ישראל למדינות ערב. שאלה זו נשאלת בשכיחות רבה יותר בהתייחסות לתקופה זו מאשר לשנים 1967-1969, שבהן כיהנה ממשלת לוי אשכול.

יש סיבות אחדות לתופעה הזאת:

- א. מניחים, בדרך כלל, כי זרעי מלחמת יום הכיפורים נורעו בשנותיים שקדמו לפריצתה - כלומר שנות כהונתה של גולדה מאיר.
  - ב. מקובל שכל עוד חי נאצר (הוא מת בספטמבר 1970), היו סיכויי ההידברות עם מצרים אפסיים.
  - ג. לוי אשכול - היתה לו תדמית של ראש ממשלה שוחר-שלום והציבור נטה להאמין שלא היה מחמיץ הזדמנות לקידום שלום.
- היפוכם של טעמים אלה פעל ממארכ 1969 בתקופת כהונתה של גולדה מאיר כראש ממשלה, תקופה שידעה שתי מלחמות: מלחמת ההתשה (אף שראשיתה קדמה לתחילת כהונתה) ומלחמת יום הכיפורים.

בתקופה זו היה סאראת לנשיא מצרים (אוקטובר 1970) וכבר בפברואר 1971 הכריז על נכונתו "לעשות הסכם שלום עם

ישראל, אך ישראל לא נענתה כניכול ליוזמתו. גולדה מאיר הצטיירה, אפוא, כראש ממשלה בעלת עמדות בלתי-גמישות; מבקריה סברו שמקורן היה בהערכה פסימית מדי לגבי המדיניות והמטרות של הערבים.

ראוי לקבוע שמנהיגי מצרים לא הושפעו מתדמית זו של גולדה מאיר בעיני חלק מהציבור הישראלי.

עדות מעניינת לכך הביא העיתונאי הצרפתי אריק רולו, שהיה מקורב לנאצר. הוא תיאר את התרשמותו החיובית של נאצר מתברי גולדה מאיר ל"טיימס" הלונדוני ב־18 בפברואר 1970, בדבר נכונותה ליטול על עצמה את הסיכון של פירוק ממשלת הליכוד הלאומי, אם יתברר כי מדינה ערבית מעוניינת ברצינות בשלום.¹ חשיבותה של עדות זו בכך, שהיא מראה, כי נאצר דן את ממשלת ישראל לא לפי התדמית של ראש הממשלה אלא לפי הרקבה הקואליציוני של הממשלה ולפי עמדותיה הממשיות. דוגמא לכך היא החלטתו של נאצר להיענות להצעת רוג'רס מיוני 1970. בדעבד ברור שהיא היתה בעלת משמעות פחותה ממה שהאמריקנים ייחסו לה אז, אבל היתה זו בכל זאת החלטה חשובה למדי. גולדה מאיר כראש ממשלת ישראל, בעלת תדמית זו או אחרת שהיתה לה בעיני חלק מהציבור בישראל, לא מנעה את נאצר מלהשיב בחיוב לארצות-הברית ולהביע נכונות לשיחות בחסות יארינג לשם השגת שלום עם ישראל.²

לעומת זאת, קשה להאמין לגירסת סאראת, כי בשנת חייו האחרונה החליט נאצר לעשות שלום עם ישראל. ההפרה הגסה של הסכם הפסקת-האש באוגוסט 1970 על-ידי הזות הטילים המצריים, מערערת את האמינות של גירסה זו. מכל מקום, בישראל לא יכולו לפרש את המעשה הזה, אלא כהוכחה שנאצר ממשיך במדיניותו הישנה, וכי אין לו ענין של ממש בהידברות עם ישראל. המשמעות הפסיכולוגית של ההפרה היתה לא פחות חמורה מהמשמעות הצבאית. השאלה האם יש טעם לנהל מו"מ עם מדינה שאינה מכבדת את הסכמה, הטרידה מאוד את ירושלים. בישראל ידעו שהסכם עם מצרים יחייב החזרת חלקים גדולים מסיני לריבונות מצרית, וכי בתמורה תצטרך ישראל להסתפק בהתייבבות מצידה

לשים קץ למלחמה ולכונן "מצב של שלום". הזת הטילים (אוגוסט 1970) שכנעה את ממשלת ישראל בצידקת הערכתה כי קהיר אינה מוכנה עדיין לעשות שלום. ואילו לניתוח הישראלי בשנים הראשונות לכהונת סאדאת, נתוסף נופך של שיקול "קל וחומר", לאמור: אם נאצר, המנהיג החזק והכריזמאטי, לא הרהיב עוז בנפשו לפתוח בתהליך השלום בכנות וברצינות, לא כל שכן סאדאת שהכל מולזלים בו.

רק לאחר גירוש המומחים הסובייטיים מצרים, כשנתיים לעליית סאדאת לשלטון, החלו לתמוה במערב, שמא בכליזאת סאדאת הוא אישיות בעלת אומץ וכשר-החלטה לאין-ערוך יותר משיערו קודם. אך יש לקבוע, שהיו אלה הרהורים ותמיהות חולפיים בלבד, מבלי שהממשלות בארצות-הברית או ישראל יגלו נכונות לשנות את הערכותיהן הבסיסיות. קיסנינג'ר מביע בספרו את ההשערה, כי סאדאת החליט על המלחמה בקיץ 1972, ומוסיף כי מה שהנניע את נשיא מצרים למהלך זה "היה חוסר התוהו האובייקטיבית בעמדות האמיתיות של הצדדים"³. משמעות הדברים האלה היא כפולה: ראשית, כאשר החלה בירושלים וברואשינגטון ההתעוררות הראשונה לקראת האפשרות כי סאדאת עשוי להיות שותף רציני למי"מ, כבר נפלה אצלו ההחלטה לצאת למלחמה. שנית, הסתבר שסאדאת לא ינטוש את רעיון המלחמה אלא אם תקבל ישראל את תנאיו כולם, לרבות פינוי שלום של סיני ויתר התביעות הערביות שאותן הזכיר בתשובתו ליארינג בפברואר 1971. הכרזותיו הפומביות של סאדאת, בין אם כווננו אל העם המצרי ובין אם נועדו לדעת-הקהל העולמית, מעידות על עקביות בענין זה. מכאן, שלא היה הבדל של ממש בין עמדות נאצר לעמדות סאדאת בשנים הראשונות של נשיאותו.

מי שבא כעת לבקר את המדיניות שנקטה אז ממשלת ישראל, ראוי שידע כי ישראל לא טעתה בהבנת העמדות המצריות: תמורת נסיגה של מאה אחוז תוכל ישראל להשיג "מודוס וינדי" עם מדינה זו. אבל ישראל, משמע - הקונסנזוס המבוסס על עמדות המפלגות הגדולות, שהיוו רוב מכריע בכנסת, לא היתה מוכנה להסתפק בכך, והיתה נחושה בדעתה להשיג תנאים טובים יותר.

כזו היתה גישתה של ישראל כבר זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים וכזו נשאה במשך תמישיש השנים הבאות. ממשלת ישראל רשמה לזכותה שורה של הישגים בשנים הללו והאמינה שהיא הגדילה בכך את הסיכויים להשיג את יעדיה המדיניים. מלחמת ההתשה המצרית לא השיגה את מטרתה, המלחמה במחבליים עלתה יפה, וגירושם מתחומי ירדן היכה קשות את אש"ף ואת ארגוני הטרור המסונפים לו. ממשלת ארצות-הברית נואשה מלניע את ישראל להסכים לנסיגה מכל השטחים ואף הבטיחה לה במכתב נשיאותי מיוני 1970, שלא לחזק בה שתקבל את העמדות המצריות בנושא גבולות ופליטים. בישראל גברה התחושה שהיא הפכה ל"נכס אסטרטגי" בעיני ארצות-הברית כעקבות האירועים בירדן בספטמבר 1970; אספקת הנשק הובטחה, בהסכם בין ניקסון לגולדה מאיר (דצמבר 1971), הסובייטים גורשו מצרים (יולי 1972), נשיא מצרים, סאדאת, הביע נכונות להסדר שלום עם ישראל (פברואר 1971 - הגם שסייג נכונות זו במילוי תנאים בלתי קבילים).

היעדים המדיניים של ישראל נקבעו במרוצת 16 החודשים שלאחר מלחמת ששת הימים. מהבחינה הפורמלית, הם הוגדרו בשתי החלטות ממשלה (ביוני 1967 ובאוקטובר 1968).⁴ צודק מי שטוען שהדבקות בעמדות אלה מנעה הסדר עם הערבים לפני מלחמת יום-הכיפורים. אבל יש לדעת כי מה שהוחמץ איננו חוזה שלום, אלא הסדר סתמי ומעורפל, לפי מתכונת הסדר-סיני 1957, שחוסר אמינותו הוכח ב-1967.

הביקורת על המדיניות של ישראל באותן שנים נוטה להתעלם מכך שממשלת ישראל, בראשות גולדה מאיר, קיבלה כמה החלטות שמחמת חשיבותן היו צריכות להשפיע לחיוב על סיכויי השלום, אך בפועל לא היתה להן השפעה.

מחקר זה בחזק החלטות אלה, את רקען ואת השאלה - מדוע לא הניבו פרי.

א. בסוף יולי 1970 נענתה ישראל ליוזמת רוג'רס בדבר "ביצוע החלטת מועצת הבטחון 242 על כל חלקיה", דבר שהביא לפירוק ממשלת הליכוד הלאומי. בכך התחייבה הממשלה -

ב. במאס 1971 הביעה הממשלה נכונות לנהל מו"מ עם מצרים להשגת הסדר לפתיחת התעלה, בתנאי שסעיפי ההסדר לא יחייבו את ישראל לנסיגה עד לגבול הבינלאומי הישן. עם זאת גילתה הממשלה נכונות להחייב שהקו החדש אליו תיסוג לא יהיה קו הנסיגה האחרון. בדצמבר 1971, בשיחות עם קיסני' ג'ר, החחיבה גולדה מאיר על שורה של ויתורים מפליגים בעניינים אחרים, הנוגעים להסדר כזה (קיצור תקופת הפסקת האש, הגדלת מרחק הנסיגה ונוכחות לובשי מדים מצריים בגדה המזרחית של התעלה), אשר נועדו לכאורה לאפשר את השגת ההסדר.

ג. במאס 1973 מסרה גולדה מאיר לניקסון על נכונות עקרונית של ישראל להכיר בריבונות מצרים על כל סיני בתנאי שמצרים תסכים לנוכחות ישראליות צבאיות צנועות – ואפ"ל לו הן מוסיות כאורחות – בכמה נקודות אסטרטגיות בסיני. שתי ההחלטות האחרונות היו כה מרחיקות לכת במשמעותן עד שקשה להבין מדוע לא נתאפשרה אחריתן הידברות בין ישראל ומצרים באמצעות ארצות-הברית. מדוע במשך כשנתיים, מפברואר 1971 ועד ראשית 1973, לא התפתח דרשיח של ממש בין ישראל ומצרים באמצעות השירותים הטובים של ארצות-הברית, וזאת על אף שישראל ויתרה למצרים ויתורים גדולים?

אפשר לומר כי אילו היה סאדאת, בשנתיים הקרובות האלה, נחוש בדעתו לפתוח בדרשיח כפי שהיה לאחר 1973, אין ספק שהדבר היה עולה בידו. כן סביר להניח, שממשלת ישראל, במגעים עם מצרים, היתה מוותרת אותם ויתורים מהר יותר מאשר ויתרה בפועל במהלך ההידברות עם ארצות-הברית בלבד, כאשר בדרך כלל לא נודעו לישראל התגובות המצריות, ולא תמיד היה ברור אם העמדות הישראליות אמנם הועברו לקהיר.

ראוי שנצביע על כך שאם סאדאת עדיין לא גמר אומר ב־1971, לפתוח במו"מ רציני עם ישראל, ואם נמנעו מגעים כאלה ב־1972, הרי שהיו לכך סיבות סבירות:

א. בחצי הראשון של 1971 עדיין לא היה מעמדו של סאדאת כנשיא מצרים מבוסס כל צרכו. בסוף מאי הוא חתם על הסכם ידידות ושיתוף-פעולה עם ברית-המועצות, מהלך שחזק את התערכה שמצרים של סאדאת ממשיכה עדיין בקו המדיני הישן. בחצי השני של השנה ניהלו האמריקנים את המגעים בענין הסדר פתיחת תעלת סואץ ברישול, ולא ברציפות. במהלכם אירעו תקלות חמורות (מסמך ברגוס, הימנעותו של סיקסו מלבקר במצרים לאחר ביקורו בישראל ועוד).⁶

ב. שנת 1971 בשביל סאדאת היתה "שנת הכרעה": כוונתו לחדש את המלחמה לא היתה מהתלה כפי שרבים נטו לחשוב אז. דומה שסאדאת קיווה כי איזמי המלחמה יִזנו אותו בויתורים ישראלים, אך במקום זה נתבע הוא עצמו לויתורים. ואילו על ויתוריה של גולדה מאיר, כפי שנמסרו לניקסון וקיסניג'ר בדצמבר 1971 – קרוב לוודאי שעליהם מעולם לא דיווחו לו.

ג. שנת 1972 היתה לסאדאת שנת אכזבה מהסובייטים וביולי אותה שנה גירש את כל מומחיהם ממצרים. באיזו מידה מוכן היה לפתוח במגעים רציניים לקידום השלום בנסיבות מכבידות אלה, אין אנו יודעים. אך פנייתו לבית הלבן, באפריל אותה שנה, בהצעה להקים קשר שיעקוף את מחלקת המדינה של ארצות-הברית, ורצונו בקיום פגישה בדרג בכיר (הוא הציע ביקורי קיסניג'ר והלמס בקהיר, או ביקור של חאפז איסמאעיל בוואשינגטון), היא עובדה מעוררת מחשבה. שלא באשמתו של סאדאת לא נתקיימה הפגישה אלא בפברואר 1972,⁷ אחד-עשר חודש אחרי הפגייה, ולאחר שזמן יקר הלך לאיבוד. באותו זמן, במאי 1972, ניסה נשיא רומניה צ'אושסקו, ללא ספק בעידודו של סאדאת, לזמן שני נציגים בכירים של ישראל ומצרים, אך מאמצי עלו בתוהו. אין לדעת אם נכשלו משום שסאדאת חזר בו מהסכמתו או משום שהצדף את הצינור של קיסניג'ר. תהא סיבת הכשלון אשר תהא, דבר אחד ברור: אפילו שמירת כבודו של נשיא רומניה, שפעל ללא ספק ביוזמת סאדאת, לא הספיקה כדי להמריץ את נשיא מצרים להתחיל במגעי השלום.

מסקנת המחקר היא כי בתקופה הנדונה לא התפתחו הזדמנויות

הערות

1. "לה מונד", 8.4.70. נראה שאריק רולן שמע את הזברים במישור מנאצר, בראיון שנערך בפברואר אותה שנה. גולדה מאיר הביעה נכונות לפרק את ממשלת הליכוד הלאומי, אם יצדיק זאת המר"מ (ר' הראיון לשבועון "שיים", 23.5.69).
2. גם סאדאת גילה יחס דומה. לאחר נצחונו של מנחם בגין בבחירות ב-1977. הוא אמר, כי בעיניו אין הבדל בין בגין לרבינו.
3. קיסניג'ר ב', עמ' 205, 206, 482.
4. בהחלטה הראשונה נאמר, כי ישראל מוכנה לחזרה שלום עם מצרים וסוריה על בסיס הגבול הבינלאומי הישן ושיקולים בטחוניים. בשניה נקבע, כי ישראל לא תיסוג לקווי ה-5 ביוני 1967.
5. אין טעם לשאול את השאלה לגבי התקופה שלפני תאריך זה. עד סוף ספטמבר 1970 עוד היה נאצר בחיים. עד אוגוסט עוד התנהלה מלחמת ההתשה ומאוגוסט ועד סוף השנה שרר "משבר הטילים".
6. ר' הפרק על הסדר התעלה. ברגנס היה הנציג הבכיר של ארה"ב בקהיר ב-1971. בקי אותה שנה הוא סייע למצרים, כנראה על דעת עצמו, לנסח את תשובתה לארה"ב ובכך גרם להריגה ברורה של ארה"ב מתפקיד של מבצע שירותים טובים לבעל עמדה לטובת צד אחר.
7. בגוף המחקר מובאות סיבות שמונה קיסניג'ר לחייה: תחילה העדיף שלא לעקוף את הסובייטים שעוד ישבו במצרים (עד יולי 1972); אח"כ קבע מועד לפגישה באוקטובר, אך בגלל המר"מ בפאריס על וייטנאם נאלץ לבטלה. החדשים האחרונים של 1972 היו חודשי המירוץ לנושאות ארה"ב ולכן לא היו מתאימים לפתיחת דרישה עם מצרים.

הספרים העבריים המצוטטים בספר:

גולדה מאיר, חיי, ספריית "מעריב", 1975.

אבא אבן, פרקי חיים, ספריית "מעריב", 1978.

מ. דיין, מפה חדשה יחסים אהיים, "מעריב" 1969.

מ. דיין, אבני הדין, עידינסדביר, 1976.

י. רבין, פנקס שירות, מעריב, 1979.

דן מרגלית, שדר מבית הלן, אותמו 1971.

בן-פורת "שעיהו, שיהיה, עידנים", 1981.

הספרים בשפה האנגלית שמהם מצטט חיבור זה:

Kissinger, Henry. *White House Years*, Volume I. Boston:

Little, Brown, 1979. (להלן - קיסניג'ר א')

Kissinger, Henry. *Years of Upheaval*, Volume II. Boston:

Brown 1982. (להלן - קיסניג'ר ב')

Bar-Siman-Tov, Ya'akov. *The Israel-Egypt War of Attrition*.

New York: Columbia University Press, 1980.

של ממש לקידום תהליך השלום.
מאלפת ומשלימה בקשר לכך היא הטבלה הבאה:

מאמצים להידברות ישירה עם מצרים 1969-1973*

תאריך	פירוט	הוצאה
1. יולי 1969	גולדה מאיר שולחת שדר לגולה מאיר שולחת שדר לנאצר	אין תגובה ממצרים
2. ראשית 1970	שליחות שני האישים הבריטיים	נאצר מסביר שבגלל מצבו בעולם הערבי אין הוא מוכן למגעים
3. אפריל-מאי 1970	מגעים כאמצעות רומניה. ישראל מביעה נכונות למר"מ ללא תנאים מוקדמים ומציינת כי שום נושא אינו מנוע מדיון	אין היענות
4. פברואר 1971	מאמצים כאמצעות מדינה אירופית מערבית	אין היענות
5. מאי 1971	גולדה מאיר מבקשת את מוכיר המדינה רוג'רס, בעת שבקר בישראל, לזמן אותה עם סאדאת	אין היענות
6. ספטמבר 1971	גולדמן מדווח על נכונות מצרים לקיים פגישה בין שרים בכירים משני הצדדים	בפברואר 1972 מדווח גולדמן שמצרים חזרה בה
7. מאי 1972	נשיא רומניה מודיע לגולדה מאיר כי סאדאת מוכן להיפגש עם מנהיג ישראל. ג. מ.	אין המשך
8. מדי פעם במהלך התקופה	מגיבה בחיוב רב מגעים באמצעות אישים מהשטחים	ללא תוצאות

אין הטבלה כוללת את המגעים עם מצרים כאמצעות יארינג וארה"ב. הפירוט הנ"ל (סעיפים 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8) לקוח מראיון ישראל גלילי עם ישעיהו בן-פורת ("שיחות", הוצאת עידנים, 1981); סעיף 5 מבוסס על דברים שנאמרו למחבר המחקר ע"י גולדה מאיר.

2: חוזי שלום וגבולות בני-ההגנה

כשנתמנתה גולה מאיר ראש ממשלה לא התקשתה להזהותה הזדהות מלאה עם העמדות העקרוניות שגיבשה ממשלת הליכוד הלאומי בראשות לוי אשכול בתקופה שבין יוני 1967 למאס 1969 באשר לתנאי השלום. עמדות אלה תאמו את השקפותיה והיא לא סברה שיש סיבה לשנותן.

י. גלילי, בראיונו לי. בן פורת, מגלה כי באוקטובר 1968 קיבלה הממשלה החלטות שתמציטן היתה שיראל לא תחזור עוד לקווי יוני 1967 ותחתור לשנינוים בגבולות. בכך שונתה ההחלטה שנתקבלה זמן קצר אחרי תום המלחמה, ב־19 ביוני 1967, בדבר השתתת הסכמי השלום עם מצרים וסוריה על הגבול הבינלאומי הישן וסידורי בטחון (על הגבול עם ירדן לא דובר באותה החלטה). אם לגבי סיני ורמת-הגולן היו לכך בעיקר סיבות אסטרטגיות, הרי לגבי יהודה ושומרון נתלוותה גם סיבה היסטורית ורגשית. אך לא פחות חשוב מהיבט הטריטוריאלי היה ההיבט המשפטי־מדיני. הפעם, אחרי המלחמה השלישית, היתה ישראל נחושה בהחלטתה שלא להסכים עוד להסדר שאינו שלום מלא ושאינו מושתת על חווה שלום. להשגת יעד זה צריך שהמ"מ בין הצדדים, לפחות בשלבו המכריע, יתנהל פניס־אל־פנים וימצא את ביטויו במסמך המחייב את שני הצדדים. כלומר, עידן הסכמי שביתת־הנשק (1949) או עידן ההבנות העקיפות, הלא־כתובות (1957) – חלף ועבר. לשם השגת הסכמי שביתת־הנשק ב־1949 נאותה ישראל להחזיר שטחים שהיא כבשה במהלך ההזיפה של הצבאות הערביים הפולשים. היא החזירה למצרים את אזור אל־עריש, וללבנון את הרצועה שנכבשה במהלך המלחמה. כעבור שמונה שנים, ב־1957, היא פינתה את סיני כולו ואת רצועת עזה, אבל "ההבנה" שהושגה כביכול כדי לאפשר את הפינוי, נתגלתה ככלתי אמינה לחלוטין בפרוץ המשבר הבא, במאי 1967.

מדברים לעיתים על זכרונות קשים או חוויות טראומטיות

Heikal, Muhammad. *The Road to Ramadan*. London: Collins, 1975.

Heikal Muhammad, "The Sphinx and the Commissar. New York: Harper and Row, 1978.

Goldmann, Nahum. *Mein Leben (My life)*. Munchen: (vol. 1,2 – 1981)

Rafael, Gideon. *Destination Peace*. New York: Stein and Day, 1981.

המשפיעות על מדינאים. לגבי גולדה מאיר היתה עצרת האו"ם על סיני, זו שלאחר מבצע "קדש" (מנובמבר 1956 עד מארס 1957), בעלת השפעה כזו. באותם חודשים עמדה גולדה מאיר, כשרת החוץ של ישראל, בראש המאבק הדיפלומטי של ישראל, אך תוצאותיו גרמו לה עצמת נפש. בספרה היי היא כותבת על פרשה זו:

"כזה התחילו ארבעה וחצי החודשים קורעי-הלב של מערכה דיפלומטית שניהלנו - והפסדנו בה - באו"ם, בנסיוננו לשכנע את אומות העולם שאם ניסוג אל קווי שביתת-הנשק של 1949, שוב תפרוץ מלחמה במזרח התיכון שבהם היינו אז עד אילו הניחו לנו להישאר במקומות שבהם היינו אז עד שיסכימו המצרים לנהל עמנו מו"מ, כי אז כוודאי ההיסטוריה של המזרח התיכון בשנים האחרונות היתה שונה מאוד".²

בדברים אלה אנו מגלים את שני העקרונות שהפכו לנכסי צאן-ברזל של המדיניות הישראלית אחרי 1967: אין לחזור לקווים הישנים שהיו חשופים ופרוצים, אין לפנות שטחים כל עוד לא התנהל מו"מ של ממש עם הערבים ולא נחתם הסכם שלום. בעיני גולדה מאיר לא היו אלה עקרונות מופשטים, פרי נסיונם של אחרים, אלא עקרונות שהיו דבקה בהם עוד לפני היותה לראש ממשלה, בעקבות מהלכים ישראליים שהיתה שותפה בכירה ופעילה בהם. שנים רבות הצטערה על התמימות שגילתה בעת שקמה ב-1 במארס 1957 לשאת את דבריה בעצרת הכללית של האו"ם על מנת להכריז על נכונות ישראל לפנות את סיני מכוחותיה. נאומה היה פרי מו"מ ארוך ומייגע עם ארצות-הברית וכל מלה בו היתה, למעשה, מוסכמת, והוא הדין בדברים שצריך היה לומר נציג ארצות-הברית אחריה. אך התברר כי בנושא ההסדרים שייעשו ברצועת עזה על-ידי האו"ם, סטה השגריר האמריקני קבנט לודג' מן הנוסח המסוכם.

וכך מתואר העניין על-ידי אבא אבן בספרו:

"קודם-כל התיחס במפורש להסכם שביתת-הנשק שהעניק למצרים שיפוט בעזה. עם דאלס הסכמנו שלא ייאמר דבר על הסכם שביתת-הנשק, אבל נאזנו של לודג' היה רצון

התיחסויות אליו. כתוצאה מכך הודגש מעמדה המשפטי של מצרים באזור עזה, תחת שתישאר השאלה בלא פתרון".³

להצהרתו של קבנט לודג' נודעה חשיבות רבה משום שדבריו נועדו להיות הבסיס היחיד שעל פיו תפעל ישראל ועליו תשעין את תקוותיה לעתיד. הוסבר שעליה להסתפק בכך משום שמצרים סירבה לחלוטין להתחייב ישירות כלפי ישראל. אין ישראל צריכה לראות בכך אסון, שכן התחייבותיו של נאצר ממילא אינן אמינות. לעומת זה, תוכל ישראל לסמוך על ארצות-הברית ועל הקהילה הבינלאומית, גורמים אשר ישאו באחריות המוסרית להסדרים שייעשו על-ידי האו"ם. ביטוי לאחריות זו ניתן למצוא בנאומים שהושמעו בעצרת הכללית. נציגי 15 מדינות הביעו דעתן כי "ההנחות, התקנות והציפיות" שהשמיעה שרת החוץ של ישראל הן סבירות ושאכן יתממשו. זה היה, כמובן, סידור מופקק מהבחינה המשפטית, מפני שלפי מגילת האו"ם אין לנאצר בעצרת, ואפילו להתלטות המתקבלות שם, תוקף מחייב. אך ישראל סמכה על מעורבותה של ארצות-הברית ועל יכולתה להבטיח שהדברים יקוימו בהתאם "לתקנות ולציפיות" שניתן להן ביטוי בדיון בעצרת.

הנה ב-4 במארס נגרמה לגולדה מאיר אכזבה קשה נוספת, שלא היתה פחותה מזו שנגרמה לה ע"י הודעת לודג'. שר החוץ של מצרים, מחמוד פאוזי, הודיע מפורשות כי ההצהרות בדבר "תקנות וציפיות" שהושמעו, אינן מחייבות את מצרים. זו היתה התפתחות חמורה. איש לא העז אמנם לקוות שמצרים תאמר משהו שיהיה בו אישור למה שהושמע בעצרת, אך דברי שר החוץ היו הסתייגות מפורשת מהם, מפני שהוא דיבר בגנות "הודעות חדי-דיינות בדבר מדיניות, כוונות או תקנות וציפיות". במקום, לפחות, להתעלם מנושאים רגישים כעזה ושארם אישיית' הזכירים פאוזי בצורה מעוותת בדברו על ה"זוועות" שישאל ביצעה במקומות אלה שלא תוכל עוד לבצען בעתיד.

המשלחת הישראלית בראשות גולדה מאיר - שרת החוץ - במקום לתבוע מיד הבהרות לאחר דברי שר החוץ המצרי, ובתוך

היהודי אל ארצו ההיסטורית... דברי בחוץ-לארץ על הנכר
נות לשלם מחיר תמורת הסדר של שלום-אמת היו אמורים -
מבחינתי - בחצי-האי סיני, בשאלות הכרוכות בתעלת
סואץ ובשרם אי-שייח' ולא בגדה המערבית.⁶
אבל גם לגבי סיני לא היה דיון מוכן אלא לפיני צנוע וזה
מתבחר בהמשך דבריו:

"אילו במסגרת של הסדר שלום הובטח לנו שייט חופשי
בתעלת סואץ ובמסגרת הסדר זה היינו מתרחקים ממנה 30
ק"מ, הרי היינו מפנים בכך שטח גדול פיר-ארבעה מכל הגדה
המערבית... אני סבור שאפשר יהיה להתפשר במסגרת של
שלום-אמת... ולקבוע את גבולה של מדינת ישראל עם
מצרים לא בדיוק במקום שבו עובר עתה קו הפסקת-
האש".⁷

אם לסכם את המשתמע מהצהרות דיון באותה תקופה אפשר
לומר כי באשר לסיני הוא היה מוכן לוותר על כמחצית השטח.
לעומת זה, ביהודה ושומרון הוא שאף להסדר שיבטיח את "הזיקה
של העם היהודי לארצו ההיסטורית", כלומר הסדר שאינו מבוסס
על החזרת השטח לריבונות ירדנית, אלא על עקרונות אחרים
(דו-קיום), "חלוקה פונקציונלית" וכיו"ב). סיכום זה נראה
מדויק, גם אם מדי-פעם נקט דיון בפומבי עמדות שהיה אפשר
לפרשן כמרחיקות לכת עוד יותר.

לגולדה מאיר היו עמדות ברורות בכל הנוגע לצורך במהפכה
ביחסים עם מדינות ערב, בטרם תפנה ישראל שטח מן השטחים
שכבשה במלחמת ששת הימים: היא חתרה למר"מ עם מדינות ערב
שיסתיים בחוזה-שלום וביחסים תקינים. לעומת זה, לא אימצה לה
דעות מפורטות במה שנוגע לגבולות, ולא היה בתוך הממשלה שר
שיירתע יותר ממנה מ"ציור מפות". אבל ראש הממשלה היתה
נאמנה לקונסנזוס שנתגבש בין שרי המערך בדבר עצם ההכרח
לתבוע שינויים בגבולות עם מדינות ערב. אחת ההצהרות הרא-
שונות המפורטות שלה בנושא גבולות נמסרה בכנסת,⁸ בעקבות
ראיון שהעניקה ל"טיימס" הלונדוני ב-12 במארס 1971, שנתיים
אחרי שהיתה לראש ממשלה. ואלה עיקרי הנקודות שההגשה

23

כך לאיים בהשתיית הנסיגה מסיני, המשיכה בפניני מתוך הנחה
שאינו לייחס חשיבות לדברי הנציג המצרי, אפילו הם נוגדים את
הודעות ארצות-הברית ויתר המדינות. עשר שנים לאחר מכן -
ב-1967 - כאשר מצרים ציוותה על הוצאת כוחות האו"ם מעזה
וסני - נתגלה "הסדר" 1957 בכל מערומיו. המוכר הכללי של
האו"ם, או תאנז, קבע בדו"ח שחיבר, שמצרים לא נתנה מעולם
התחייבות לאו"ם להימנע מסילוק כוחות האו"ם על דעת עצמה
וללא התייעצות מוקדמת. מהבחינה הפורמלית דיוק או תאנז
לגמרי.

הלקח מפרשה זו היה ברור: ישראל לא תסמוך עוד על
"הבנות", על הסדרים שבעל-פה, על "הנחות", "ציפיות" וכיו"ב.⁴
להבא תעמוד בתוקף על זכותה להישאר לאורך קווי הפסקת-האש
שאליהם הגיעה במהלך המלחמה, עד שייחתם הסכם שלום כדת
וכדין.

המחשבות על תוואי הגבול הסופי הרצוי לישראל, כדי להעניק
לה גבולות בני-הגנה, כבר היו מגובשות ומפורטות למדי בקרב
שרים בממשלה, עוד בטרם החלה גולדה מאיר ככהונתה לראש
ממשלה. שניים מבין שרי המערך התבלטו בפעולתם בנושא זה:

סגן ראש הממשלה יגאל אלון ושר הבטחון משה דיין.

כשבועות הראשונים אחרי מלחמת ששת הימים גיבש יגאל אלון
תכנית שעד מהרה נקראה על שמו "תכנית אלון". בעת המר"מ
לשלום תתבע ישראל מירדן ויתור טריטוריאלי: כשליש משטח
הגדה המערבית, החל בשיפולים המזרחיים של הרי יהודה ושומרון
ועד לנהר הירדן (שטח מדברי, כמעט ריק מאוכלוסיה). משה דיין
לא העלה תכנית מפורטת ליהודה ושומרון, אך היה תקיף ומרחיק
לכת אף יותר מאלון. כך למשל הצהיר כבר בנובמבר 1967:

"אסור שישראל תחזור אל הגבול הנמצא במרחק 15 ק"מ
מנתניה ותראה בגבול זה הסדר, רק מפני שכך נקבע

ב-1949".⁵

ברורים לגמרי היו דבריו הבאים:

"אנחנו רוצים גבולות המאפשרים מתן ביטוי לזיקת העם

22

1. הגבול בין ישראל לירדן יהיה נושא למרו"מ. צריך שלישית זיכיה:
    1. הגבול בין ישראל לירדן יהיה נושא למרו"מ. צריך שלישית זיכיה:
    2. ישראל שוללת את שובה של מצרים לעזה, אך תהיה מוכנה להתיר למלך חוסיין שירותי נמל בעזה ובחיפה, ללא מסד רונות.
    3. שארם אישייח' תישאר בידי ישראל, ותקויים רציפות טריטוריאלית משם לישראל. המרחב בסיני שממערב לשטח הרצוף יהיה מפורז.
    4. ירושלים תישאר מאוחדת כחלק מישראל.
    5. ישראל לא תרד מרמת הגולן משום שהרמה חולשת על עמק החולה.
    6. נהר הירדן שוב לא יהיה פתוח למעבר חיליים ערביים.
    7. ישראל שוללת מדינה פלשתינאית עצמאית בגדה המערבית.
    8. גבולות בטוחים ומוכרים שייקבעו במרו"מ הם תנאי למניעת עוד מלחמה; אין ערבויות בינלאומיות עשויות לשמש להם תחליף.
- דבריה תאמו בשלמות את הקו שנתקבל, כשנה וחצי קודם לכן, בוועידת מפלגת העבודה (אוגוסט 1969) בלחצו של משה דיין, שאיים בהתפטרות אם תסרב הוועידה להגדיר את תביעותיה הטריטוריאליות של ישראל. דיין טען כי ייצר ממנו להופיע במסע הבחירות (הבחירות נערכו באוקטובר 1969) ולבטא עמדות הקבילות על מפ"ם שהוא אינו יכול לקבל. מחמת התנגדותם של הגורמים המתונים יותר במפלגת העבודה לא הוכללו המלצותיו של דיין במצע של המפלגה, אך הוענק להן מעמד בלתי פורמלי נכבד למדי כ"תורה שבעל-פה", הגם שהחלט לא לפרסמן. לפי פשרה זו הותר לחברי המפלגה, בהופעותיהם הפומביות, לפרט את ההחל-

טות בנושא הגבולות (כולן או חלקן) או להימנע מכך לפי בחירתם. המלצות דיין התבססו כולן על ההחלטות בנושא זה, שנתקבלו על-ידי הממשלה לאחר מלחמת ששת הימים, והוא לחץ על המפלגה לאמצן. דיין רצה לחייב את מפלגת העבודה, שבה הגורמים המתונים היו חזקים למדי עדיין, לתמוך בקו הנקוט על-ידי ממשלת הליכוד הלאומי, מאז 1967, לא במעט בהשפעתו. הגורמים המתונים במפלגה לא גילו התלהבות בתמיכתם בממשלת הליכוד הלאומי. דיין חתר לחזק את מצע המפלגה לקראת הבחירות כדי שממשלה זו תחזיק מעמד. יתכן שראה בכך שלום חוב למנחם בגין, שהיה לו חלק בצירופו לממשלה, ערב מלחמת ששת הימים. כמו כן רצה להחליש את השפעת מפ"ם שעמה היתה מפלגת העבודה ב"מערק". מהבחינה התכסית היה למהלכו סיכוי טוב, משום שקשה היה לחברים במפלגה שלא להזהות עם ההחלטות שנתקבלו על-ידי ממשלה שרוב שריה היו חברי מפלגת העבודה ובראשה עמדו חבריה הבכירים: לוי אשכול וגולדה מאיר.

החלק הטריטוריאלי ב"תורה שבעל-פה" אמר:

"בנהר הירדן רואה ישראל את גבולה הבטחוני המורחי (ז"א גבול אשר כוחות זרים לא יחצוהו מערבה), רמת הגולן ורצועת עזה תישאנה בשליטתנו וחופש השייט מאילת דרומה יובטח על-ידי כוחותיה העצמאיים של ישראל אשר ישלטו באזור המצרים. אזור זה (מרחב שלמה) יהיה קשור לישראל ברציפות טריטוריאלית ההולמת את יעדיה הבטחוניים - נוכח נסיגות התנכלות אפשריים בעתיד".

היה זה נצחון גדול לדיין ולחבריו לדעה, אך זה לא היה נצחון מוחלט, כי בסיכום נאמר בכל זאת:

"אם אחד מנציגי המערך סבור למשל כי בעת המרו"מ על שלום יש להעדיף שליטה ישראלית בשארם אישייח' על פני שלום, מחובתו להגיד כי זו היא דעתו האישית, שהרי הממשלה והמערך, עד כה, בכלל לא קבעו מה יהיה תנאי אולטימטיבי לשלום".⁹

3: הבטחת אספקת נשק סדירה מארצות-הברית

עד מהרה נאלצה ממשלת ישראל להקדיש תשומת-לב רבה להבטחת אספקת צבאית מארצות-הברית. מלחמת ההתשה העניקה דחיפות גבוהה במיוחד לענין זה, אך ארצות-הברית לא מהרה להיענות. בכך גרמה שיעלו מחדש על פני השטח זכרונות מרים כמו האמברגו והגבלות אחרות על משלוחי הנשק לישראל, שהיו בתוקף ממלחמת השחרור ועד להחלטת הנשיא קנדי למכור לישראל טילי "הוק" (1962), או התפנית החדה במדיניות זה גול ב-1967 והעיוכוכים במשלוחי הנשק בימי ג'ונסון-מקנמרה. אצל ראש הממשלה התגבשה החלטה שלא להשלים בשום פנים עם הפיכת ישראל לבין-ערובה בידי המעצמה המספקת נשק. כשהסכימה לה לבני-שיחה האמריקנים את ראייתה, הדגישה כמה נקודות:

א. אפילו היא משלימה בלידת ברירה עם העובדה שארצות-הברית נזקקת לעקרונ של מאזן-כוחות בין ישראל למדינות ערב, כל אימת שהיא דנה בבקשות הרכש של ישראל, בכל זאת ישראל היא הפוסק באשר לחינוניות של פריט זה או אחר בשביחה.

ב. ישראל שוללת בתכלית השלילה נסיונות להפעיל עליה לחץ, כדי שתשנה את עמדותיה המדיניות, על-ידי סירוב ועיוכוכים במשלוח נשק.

ג. גם היפוכו של דבר נכון: יש לשלול כל נסיון להסיט את ישראל מעקרונותיה המדיניים באמצעות הצעות מפתות של אספקת נשק.

תכלית מדיניות זו היתה כפולה: להבטיח לצבא בעוד מועד את אמצעי-הלחימה שאין מייצרים בישראל ויש לייבאם מארצות-הברית, ולהעניק להנהגה המדינית את חופש ההכרעה.

גולדה מאיר לא שגתה באשליה באשר לסיכוי להבטיח את האספקה מארצות-הברית בכל הנסיבות, כאילו אין לה לזו שיקולים משלה, העלולים לעמוד בסתירה לאינטרס הישראלי. היא ידעה, כי אפילו תשיג ישראל הבטחת וערכויות נאותות מארצות-הברית

הערות

1. י. בן-פורת, שיחות, עמ' 74.
2. גולדה מאיר, חיי, עמ' 218.
3. אכא אבן, פרקי חיים, עמ' 241.
4. קבוצת לודג' הודיע ש"מבחינה משפטית יש צורך לעצב את עתיד רצועת עזה במסגרת הסכם שביתת-הנשק, כפי שצויין על-ידי המזכיר הכללי (בהודעה מ-22 בפברואר, 1957).
5. בתולדות יחסיה של ישראל עם מדינות ערב היו גם הסדרים אחרים, לבד מ"הסדר" הנסיגה מ-1957, שגרמו מפחנפש לישראל. כך למשל נכשל "הסדר" שנעשה ע"י המזכיר הכללי של האו"ם ב-1959 בדבר העברת מטענים ישראליים דרך תעלת סואץ. ישראל נענתה לו והסכימה למשלוח מטענים באניות זרות על יסוד הודעה (שלא פורסמה, כמובן) של המזכיר הכללי כי "יש לו יסוד להאמין", שמצרים תחיר את מעבר המטענים.
6. מ. דיין, מפה חדשה יחסים אחרים, עמ' 18; הדברים נאמרו ב-30 בנובמבר 1967.
7. שם, שם, עמ' 18, הדברים נאמרו ב-12 בדצמבר 1967.
8. שם, שם, עמ' 31-32. הדברים נאמרו ב-15.1.69. שטח גדול פ"א-רבעה מהגדה המערבית פירושו 26,000 קמ"ר, פיננסי 45% מסיני והמשכת החזקה ב-55% משטחה.
9. דברי הכנסת, 16 במאוס 1971.
10. מתוך מכתב של השר י. גלילי אל ראש הממשלה מ-7 באוגוסט 1969.

בענייני נשק, בסופו של דבר תישאר בידי וואשינגטון היכולת להפעיל לחץ ע"י ויסות המשלוחים. אם בכל זאת היא פעלה בהתמדה לקבלת התחייבויות אמריקניות, עשתה זאת כדי להכביד על ארצות-הברית את השימוש באמצעי לחץ זה.

בבוקר ה-6 באוקטובר 1973, ערב פרוץ מלחמת יום הכיפורים, הועמדה תפישתה זו של ראש הממשלה במבחן שאין קשה ממנו, משהתליטה לדחות את הצעתו של הרמטכ"ל דוד אלעזר לנקוט מיד בפעולת מנע בהגיע המידע על כוונת מצרים וסוריה לפתוח במלחמה. הכוונה להבטיח שוואשינגטון תתמוך בישראל תמיכה מדינית ולא תפסיק את אספקת הנשק בתקופת המלחמה היא שהכריעה את הכף. גולדה מאיר עשתה כמיטב יכולתה בשנים 1969-1973 להבטיח את המשלוחים בכל התנאים, והיא ידעה שניקסון למד להכיר היטב ואף לכבד את השקפתה בענין אספקה רצופה ובלתי מופרעת, אך ליתר זהירות, נמנעה מלאשר את פעולת המנע.

כיום ידוע, כי מצרים לא קיבלה מברית-המועצות את כל הנשק שביקשה. אבל גם אם מצב עניינים זה לא נעלם לגמרי מעיני ממשלת ישראל בשנים 1969-1973, הצביעה הערכת המצב הצבאית על היתרון הכמותי המכריע של הכוח המשותף אשר לצבאות ערב. לפי תפישת זו, אפילו תגלה בעיה ביחסי האספקה בין מצרים לברית-המועצות היא תמצא את פתרונה ולא יהיה בה כדי לשנות את המצב מיסודו. הראייה הכוללת בישראל היתה כי מאז שהחלו קשרי האספקה ב-1955 הוכיחה ברית-המועצות את אמנותה כספק צבאי. כזכור, גם בתקופות של חילוקי-דעות אידיאולוגיים בין מוסקבה לקהיר נמשכו יחסים הצבאיים כרגיל. לעומת חוסר הבטחון היציבות, שאפיינו את יחסי הרכש של ישראל עם ארצות-הברית, נראה מצבן של מצרים, סוריה ועיראק כמעט אידיאלי.

המסקנה של ממשלת ישראל היתה איפוא שיש עדיפות גבוהה - כל עוד שוררים מצב מלחמה וסירוב ערבי לשלום עם ישראל - לשאלת האספקה הצבאית. הממשלה היתה נכונה כמוכן לשותף פעולה עם כל גורם העושה לקידום השלום בין ישראל ומדינות ערב,

אך אילו הוצגה לפניו הברירה - הפסקת משלוחים תמורת סיכוי עמום למי"מ, היתה מוותרת על המי"מ. שכן ישראל העריכה כי סיכויי המי"מ קלושים ואילו הסכנות שבעקבות הפסקת האספקה - ודאיות. כאשר הדגיש סאדאת מדי-פעם, בעיקר בשנים מאוחרות יותר, כי ישראל סוכלת מתסביך בטחון, הוא התכוון גם לתביעותיה לשינויי גבול וריבונות וגם - כך זה נתפש על ידיו - ל"רדיפתה" אחרי עוד ועוד נשק.

למנהיג המצרי קשה היה להעלות על הדעת שארצות-הברית, הפטרוני הקבוע של ישראל, אינה ממלאת אחר כל דרישותיה של זו לנשק, בלי טענות ומענות. על כן הסיק מוקדם יחסית כי מצרים צריכה לפנות לארצות-הברית ולהתחרות על חסדיה. אחד מצעדיו הראשונים היתה פנייה פומבית של נאצר ב-1 במאי 1970 שבה תבע מניקסון להפעיל לחץ על ישראל ע"י מניעת סיוע מכל סוג, לרכות סיוע צבאי. גם סאדאת, אחריו, השמיע תביעות דומות, למשל בנאומו לאומה מ-20 במאי 1971.

ישראל לא זלזלה בפניות מצריות אלה לוואשינגטון. בטחונה בחוסנם של קשרי האספקה שלה עם ארצות-הברית היה רחוק ממחולט. היא לא חששה אמנם מניתוק גמור וחזרה לימי האמברגו, אך העריכה כי קשיים, עיכובים, שינויים בלוח-הזמנים של האספקה וכיוצא בזה הם אפשריים בהחלט. מלבד זאת, התקוממה נגד התערבות מצרית גסה זו בריקמה העדינה והמסובכת של יחסי ישראל-ארצות-הברית. היא ראתה בכך אישור לכל חששותיה: לא רק שאין מצרים מוכנה לשלום עמה, אלא היא מתפשט בכל מקום גורמים שיפעילו לחץ על ישראל ויאצוה להעניק למצרים את מבוקשה בלי שהדבר יחיבה למשהו בתמורה.

הרחבת זירת העימות אל תחום האספקה דירבנה את ישראל לשקוד עוד יותר על הבטחת זרימת הנשק - ובראש וראשונה המטוסים - ברציפות מתקבלת על הדעת. שישראל לא בדתה מליבה את חרדותיה ליציבותו של עורק האספקה החיוני מארצות-הברית, יומחש על-ידי התיאור הבא:

ב-17 במארס 1970 נודע על משלוח רציני של טילי קרקע-אוויר סובייטיים "סאם-3" שהגיע למצרים ועמם כ-1500 אנשי צוות.

ניקסון לגולדה מאיר בפגישתם ב-2 בדצמבר 1971. רבין מצטט את הנשיא שאמר: "ניקסון ישוחח עם רבין גם בענין התהליך המדיני. אך אספקת הנשק והבעיה המדינית הם נושאים נפרדים והם יופלו בנפרד".⁵ זו היתה בשורה גדולה שהיה אפשר לקבל את הדברים כפשוטם.

ניקסון דחה איפוא במשך כ-3 שנים את ממשלת ישראל עד שאישר עסקת מטוסים חדשה, הגם שמעולם לא הפסיק את המשלוחים מעיסקת ג'ונסון וכן משלוח מטוסים חליפיים תחת אלה שנשחקו בפעולות שונות.

כבר שנה קודם לכן כתב קיסינג'ר: "...אנו יכולים לתבוע נסיגה ישראלית רק כאשר אספקה צבאית אמריקנית משמעותית תהפוך אותה לבטוחה וכאשר מצרים תהיה מוכנה לנהל מו"מ על התנאים המפורטים של השלום".⁶

דברים נכונים אלה לא היו מקובלים על כל גורמי הממשל בארצות-הברית ולא אומצו בשעת השמעתם. אין טעם להיתפש להשערות מה היה אילו הפכו לקו מנחה במדיניות ארצות-הברית כבר מראשית שנת 1971 והאם היו משפיעים על תהליך השלום. ברם, נדמה שאפשר לומר בבטחון דבר אחת: הרבה אי-הבנות וחיכוכים בין ישראל לארצות-הברית היו נחשכים במקרה זה. אי הספקת מטוסים, יותר מכל ענין אחר, היתה הסיבה למתיחות בין שתי הממשלות כל אותה תקופה.

קיסינג'ר מסכם:

"...אחת מנקודות התורפה של יחסי אספקת הנשק שלנו עם

ישראל, היא העובדה שצריך היה לחדשם כל שנה או שנתיים. מן הנמנע היה שכל משלוח חדש לא יעורר את מורת-רוחם של הערבים... כל אימת... [ש] נתקבלה החלטה חיובית על 'חבילת נשק' - [היא] עוררה מחדש את תמת העולם הערבי".⁷

קיסינג'ר צדק. רק ישראל חזקה, מבחינה צבאית, עשויה היתה ליטול על עצמה את הסיכונים הכרוכים בויתורים על שטחים. כדי לחזק את ישראל ולהקנות לה את הרגשת הבטחון לקראת מו"מ, היה הכרח לשחררה מביעותי העיכובים באספקה הצבאית. תכלית

משמעות המהלך היתה ברורה: ברית-המעצמות הסלימה את מעורבותה בצורה רצינית ביותר. מצרים היתה למדינה הראשונה מחוץ לגוש הסובייטי שקיבלה מערכת מתחכמת כל כך ומאוישת ע"י חיילים סובייטים.

אף-על-פי-כן נהגה ארצות-הברית כאילו לא קרה דבר. ב-23 בחדש, במסיבת עיתונאים, נשאל מזכיר המדינה רוג'רס, אם עיכוב משלוח המטוסים שישראל ביקשה לרכוש² מסכן את בטחון ישראל. הוא השיב כי הממשל עשה ניתוח קפדני של מאזן הנשק במורח התיכון ולצורך זה השתמשו מומחיו באותן השיטות שהם נזקקים להן כשהם מעריכים את מצבה הצבאי של ארצות-הברית עצמה. הם משוכנעים כי לישראל יש עליונות צבאית שתמשך בעתיד.

מזכרונות קיסינג'ר אפשר ללמוד, כי דברי רוג'רס היו מבוססים על קונסנסוס שנתגבש אצל הגורמים השונים בוואשינגטון, שלפיו תהיה לישראל עליונות עוד שלוש עד חמש שנים, מבלי שתזדקק למשלוחי נשק נוספים ניכרים.³ אך קיסינג'ר מעיר, כי מלחמת יום הכיפורים הוכיחה כי התערער מאזן הנשק באזור, למרות המשלוחים הצבאיים הגדולים למדי שבוצעו בסופו של דבר.

הדבר החמור היה שהודעת רוג'רס התבססה על הערכת מומחים שנעשתה בפברואר, דהיינו חודש ימים לפני ההסלמה הסובייטית. ההתעלמות מן המהלך הסובייטי ומהשפעתו על מאזן הכוחות יצרה רושם של אדישות אמריקנית נוכח ההסלמה המסוכנת שאירעה, או אף השלמה עמה.

לאמיתו של דבר, לא יכלה ארצות-הברית - למרות מעורבותה הצבאית בדרום-מזרח אסיה ואי-השקט אצלה בבית - להתעלם לגמרי ממעשיה של ברית-המעצמות במזרח התיכון, אך לכלל החלטה ממשית ויעילה טרם הגיעה. הודעה שמסר קיסינג'ר לרבין בסוף אפריל,⁴ כי ישראל תקבל מטוסים, נשארה ללא כיסוי במשך כמה חודשים, בין היתר מפני שהנשיא לא נקב במספר המטוסים שאישר.

כפי שמראה הטבלה שבסוף הפרק, חלפו עוד חודשים רבים עד שנענתה ארצות-הברית לפנייתיה החוזרות של ישראל והסכימה להתחייב לאספקת מטוסים מסודרת. סיכום בענין זה הושג בין

"מיוזן המשוכות" להבטחת האספקה מארצות־הברית

שנת 1969

ספטמבר 1969*

ישראל מבקשת את ממשל ניקסון לאשר מכירת 25 מטוסי "פנטום" (F-4) ו־100 "סקיי־הוק" (A-4).

שנת 1970

30 בינואר 1970*

ניקסון במסיבת עיתונאים: יחליט בתוך 30 יום.

פברואר 1970*

מומחי הממשל מגיעים למסקנה, שלישראל מובטחת עליונות אווירית למשך 3-5 שנים.

23 במארס 1970*

רוג'רס במסיבת עיתונאים: ניתוחי המומחים העלו, כי העלינות הישראלית שרירה וקיימת ועל כן יימשך בינתיים עיכוב המשלוחים (ההודעה נמסרת ימים אחדים אחרי שנודע על שיגור 1500 חיילים סובייטיים למצרים לאיש את מערך הטילים "סאס־3").

מאי 1970*

גולדה מאיר פונה באיגרת לניקסון.

19 ביוני 1970*

היענות חלקית חיובית מלווה בסייג, שאם שיחות יארינג יתפתחו בכיוון הרצוי ייערך דיון מחדש בשאלת המשך האספקה. גולדה מאיר דוחה את ההתניה, תובעת הכטחת אספקה סדירה בלי קשר למתרחש במו"מ. ניקסון משיב: האספקה מובטחת, אך לוח הזמנים של המשלוחים אמור להיות מושפע מהתפתחות השיחות. קיסינג'ר מעיר בספרו: הרי לכך בדיוק התנגדה ישראל.

10 ביולי 1970*

ניקסון מורה לזרז את משלוחי יתרת המטוסים מעסקת אשכול־ג'ונסון 1968. משלוחם יסת-

המאבק הממושך, שניהלה ממשלת ישראל כממשל ניקסון למען רציפות האספקה, היתה למנוע ממנו לנצל את המשלוחים לשם כפיית פתרון מדיני, לפי דגם תכנית רוג'רס מ־1969.

מאידך גיסא, טעות היתה בידי מי שחשב שמדיניות של אספקה רצופה תעורר פחות את רוג'רס של הערבים, עד כי יגיעו למסקנה שיש לשנות את המצב של "לא שלום ולא מלחמה" למצב של שלום־דווקא. להיפך, לא קשה – בעזרת קצת חוכמה שלאחר מעשה – להצביע על כך שהחל מראשית 1972 גבר והלך התסכול במצרים, דווקא בגלל אספקת הנשק לישראל, והיה לגורם שדחפה בכיוון המלחמה. שתי הצהרות של סאדאת, האחת בעצרת־עם באלכסנדריה (ב־1 במאי 1972) והשניה כעבור שנה, בראיון ל"ניו־וויק" (9 באפריל 1973), ראיות לתשומת־לב. דבריו לשבועון האמריקני מיטיבים במיוחד לתאר את עמדתו. סאדאת קבל מרה על משלוחי נשק אמריקני לישראל ועל שיתוף־פעולה אמריקני־ישראלי בייצור נשק. הוא אמר ל"ניו־וויק":

"...מנד אחרי שליחות חאפז אסמאעיל (פברואר 1973) הודיעה וואשינגטון על עיסקת ה'פנטומים' החדשה ועל סיוע לפיתוח המפציץ הישראלי החדש. הכל מייאש... אסלא ניטול גורלנו בידינו לא תהיה התקדמות... הגיע הזמן להחלטה... הגיע הזמן להלוים..."⁸

* חל בתקופת מלחמת ההמששה וההסלמה הסובייטית.

התחייבות לסיוע צבאי ארוך-טווח שאינה קשורה לויתורים מדיניים ישראלים.
 ארצות-הברית הודיעה על הסכמתה העקרונית לחדש את משלוחי ה"פנטומים".

31 בדצמבר 1971 ארצות-הברית מאשרת מכירת 42 "פנטומים"

1972

2 בפברואר 1972 ארצות-הברית מאשרת מכירת 42 "פנטומים" ר"82 "סקיהוקים". האספקה תימשך 3 שנים.
 כן הושגו הסכמים בענין מסירת ידע טכנולוגי לשם ייצור נשק מתקדם.

הערות

1. 15 בפברואר 1970, בראיון ל"ניו יורק טיימס" אים נאצר שארה"ב תינזק באינטרסים הכלכליים שלה בעולם הערבי אם תסכים למכירת מטוסי "פנטום" נוספים לישראל.
2. בספטמבר 1969 הגישה ישראל בקשה להכישת 25 מטוסי "פנטום" (F-4) ו-100 מטוסי "סקיהוקים" (A-4). ב-30 בינואר 1970 הבטיח ניקסון פומבית, כי החלטתו בענין זה תתקבל "תוך שלושים יום".
3. קיסינג'ר, כרך ב', עמ' 578 (מהמהורה האנגלית).
4. שם, עמ' 572.
5. רבין, פנקס שירות, ב', עמ' 366.
6. קיסינג'ר, שם עמ' 578.
7. שם, עמ' 221.
8. ראיון עם דה בורשגרייב ב"ניו יורק", 9 באפריל 1973; וכן "אינטר-נשיונל הרלד טריביון", פאריס, בתאריך זהה.

8 באוגוסט 1970 יים באוגוסט 1970. עוד לפני כן אישר הנשיא האמריקני ציוד ללוחמה נגד מערך הטילים הסובייטיים-מצריים.

8 באוגוסט 1970 טילי ה"סאם-3" קודמו לעבר התעלה תוך הפרת הסכם הפסקת-האש. החל מ-8 באוגוסט 1970 מאשר ניקסון משלוח טילי אוויר-קרקע ("שרייק") ופצצות מצר, אבל לא מטוסים.

1 בספטמבר 1970 ניקסון מאשר מכירת 24 מטוסי "פנטום".

2 בספטמבר 1970 הסנאט מאשר חוק סיוע צבאי, המכיל תיקון שיזם סנטור ג'קסון המייפה כוחו של ניקסון לספק נשק לישראל במימון אמריקני.

15 באוקטובר 1970 ניקסון מאשר עיסקת נשק בסך 90 מיליון דולאר ומבקש מהקונגרס לאשר הקצבה בסך 500 מיליון דולאר בשביל נשק לישראל.

1 בדצמבר 1970 ישראל מבקשת הבטחה כי יסופקו לה מטוסים ב-1971. הבקשה הועמדה על 54 "פנטומים" ר"120 "סקיהוקים".

1 בדצמבר 1970 גולדה מאיר מבקשת התחייבות בדבר אספקת מטוסים בשנת 1971. תשובת ניקסון (3 בדצמבר) צמבר) כוללת הבטחות כלליות.

17 בדצמבר 1970 ניקסון כותב לגולדה מאיר ומבטיח אספקת 12 "פנטומים" ר"20 "סקיהוקים" במחצית הראשונה של 1971.

שנת 1971

17 בספטמבר 1971 גולדה מאיר פונה לניקסון במכתב ומביעה דאגה כי חלה הפסקה באספקת ה"פנטומים".

2 בדצמבר 1971 סיכום בין ניקסון לגולדה מאיר: אספקת הנשק והבעיה המדינית הם נושאים נפרדים ויטופלו בנפרד. דובר הבית הלבן מוסר: הנשיא אישר החלטתו לקיים קשרי אספקה צבאית נמשכים עם ישראל. גולדה מאיר מוסרת: קיימת

4: ההפצצות בעומק מצרים 7 בינואר – 13 באפריל 1970

אחת ההחלטות של ממשלת גולדה מאיר, השנויות במחלוקת, הייתה ההחלטה על ההפצצות בעומק מצרים. חיל-האוויר הישראלי ביצע הפצצות אלה במשך כשלושה חודשים, מינואר עד אפריל 1970. הן הופסקו בעקבות הסלמת המעורבות הסובייטית. גולדה מאיר וצמחה דיין הסבירו את המניעים שמאחורי ההחלטה בצורה דומה:

גולדה מאיר
הדרך היחידה שבה אולי יכולנו למנוע אותה מלחמה כוללת, שנאצר עצמו הצהיר עליה השכם והערב שהיא המטרה, הסופית למלחמת-ההתשה שלו, הייתה להשיב מהלומה, ולהלוים קשה במיתקנים הצבאיים המצריים; להפציץ מטו-רות צבאיות מצריות, לא רק על קו הפסקת-האש, אלא במצרים פנימה...¹

משה דיין
כדי ללחוץ על המצרים ולהכריח אותם לקיים את הפסקת-האש, ביקשתי ב-6 בינואר 1970 מוועדת השרים לענייני בטחון לאשר תקיפות אוויר על מחנות צבאיים בעומק מצרים. הוועדה אישרה את הצעתנו. למחרת תקף חיל-האוויר בסיס הדרכה של טילי ס.א. 2 בדהשור, מחנה צבא בתל אבן כביר ומחנה קומנדו באינשאס... לדבר זה הייתה השפעה ממוטטת על המוראל המצרי.²

ישראל החלה בהפצצות לעומק כתשעה חודשים אחרי שמלחמת-ההתשה כבר התנהלה במלוא עוצמתה, וכארבע וחצי חודשים אחרי שחיל-האוויר הישראלי נכנס לפעולה לאורך התעלה. כאמצעות ההפצצות הללו רצתה ישראל לאלץ את מצרים לחזור להפסקת-האש. היא חששה שאם לא תצליח לכפות את הדבר על

36

מצרים, זו תסלים, במוקדם או במאוחר, את המלחמה. ההפצצות שבוצעו הוגבלו תחילה למטרות לאורך התעלה, גרמו נזק רב לערי התעלה ורוקנו אותן מתושביהן, אבל לא היה בכוחן לשים קץ למלחמת-ההתשה. המסקנה בירושלים הייתה שיש הכרח להפעיל את יתרונה האסטרטגי של ישראל בעומק מצרים כדי להשיג יעד זה. ממשלת ישראל התבססה על ההנחה, כי ארצות-הברית תגלה הבנה לצעדים אלה גם אם לא תביע אותה בפומבי. מטוסי ה"פנטום", שנמסרו לישראל בסתיו 1969, התאימו למשימות המיבצעיות של ההפצצה והאמריקנים לא הגבילו את השימוש בהם.

השגריר בוואשינגטון, יצחק רבין, היה בין המעוררים את הממשלה להתמיד בפעילות צבאית מוגברת ואף המליץ על הפצצות בעומק מצרים. הוא היה משוכנע כי ככל שהיוזמה הצבאית תעבור לישראל, כן תאלץ ארצות-הברית לגלות יותר תמיכה בה בשיחות עם הסוכיסים ובשיחות "הארבע" (ארצות-הברית, ברית-המועצות, בריטניה וצרפת). הכרוסום בעמדה האמריקנית כחצי השני של 1969 נבע לדעתו מהנחיות שגילחה ישראל במלחמת-ההתשה. כן העריך שהדרך היחידה ללחום בתכנית רוג'רס בדבר נסיגה ישראלית יעילה למלחמת-ההתשה. הוא היה משוכנע, כי תשובה צבאית יעילה למלחמת-ההתשה, וחלק ממנו אפילו רואה אותן הממשל אינו מתנגד להפצצות, וחלק ממנו אפילו רואה אותן בחיוב. הוא הסביר דברים אלה לממשלה בעת שביקר בישראל ב-21 בדצמבר 1969. משמעות נודעת לשאלה אם צדק י. רבין בהערכתו, מפני שאפילו נתקבלה ההחלטה בירושלים משיקולים צבאיים מובהקים, אין ספק שחשיבות גדולה יוחסה לעמדה של וואשינגטון. שר החוץ, אבא אבן, היה סבור שארצות-הברית איננה רואה פעולות אלה בעין יפה, אך בהעדר הוכחות נכבד ממנו לשכנע את הממשלה בצדקת הערכתו. נראה שהערכת רבין הייתה נכונה יותר וזה בעקבות השיקולים הבאים:

א. עובדה מרעית היא כי ארצות-הברית לא פנתה לישראל במשך שלושת החודשים של ההפצצות, אפילו פעם אחת, כדי להניאה מלבצען.

37

- ב. גם במגעים הרגילים לא גילו הדיפלומאטים האמריקניים יחס שלילי. הם עוררו את הנושא אך ורק כדי לעמוד על הערכות של ישראל לגבי ההתפתחויות האפשריות.³
- ג. על איגרת האזהרה של קוסיגין מסוף ינואר 1970, שכללה איום בדבר הגשת סיוע סוביטי למדינות ערב, אם לא ייפסקו הפעולות הישראליות, השיב ניקסון בתקיפות.
- ד. הגם שארצות-הברית זחתה את החלטה בדבר מכירת מטוסים נוספים לישראל, נמשכו המשלוחים של הנשק ושל יתר פריטי הצויד הבטחוני כרגיל; יתירה מזו, באותה תקופה לא היו הגבלות על אספקת פצצות.
- ה. הדברים שאמר ניקסון לאכן בפגישתם ב-22 במאי מעידים על יחס חיובי.⁴

ו. קיסינג'ר אינו מביא בספרו חומר הסותר את העובדות שלעיל. ההפצצות לעומק לא היו, כמובן, פרי תכנון אסטרטגי ישראלי-אמריקני משותף, וארצות-הברית היתה ללא ספק מעדיפה שישראל תשיג עליונות במלחמת ההתשה בדרך אחרת, אבל ראתה בהפצצות רע הכרחי.⁵

יש מי שטען כי ממשלת ישראל לא השכילה להעריך אל-נכון את תגובת ארצות-הברית וברית-המועצות.⁶ לראייה מובאים, בין השאר, דברי גולדה מאיר לעמוס אילון,⁷ כי אילו ידעה שההפצצות יסייעו לרוסים להגיע לתעלת סואץ היתה שוקלת אפשרות זו, אך דבר זה לא עלה כלל על דעתה. גולדה מאיר כותבת בספרה⁸ כי ההחלטה להפציץ בעומק מצרים לא היתה החלטה קלה, "כי ידענו שהרוסים עלולים להעמיק מעורבותם". אין סתירה בין הדברים. דבריה לאילון עסקו בהתקדמות הסוביטים עד לתעלה, ועליהם אמרה שהפתיעו את הממשלה. לשון אחרת, הממשלה היתה מודעת היטב לאפשרות של הסלמת המעורבות הסוביטית בתוך מצרים, והיתה מודאגת ממנה. עם זאת היא העריכה, כי הסוביטים לא יתקדמו עד לתעלה.

מאידך גיסא, האמנם היה מוצדק שלא להביא בחשבון גם את האפשרות הזאת ונקיטת צעדים סוביטיים אחרים במטרה למנוע מישראל להביס את מצרים? ניסוחה של השאלה אינו מותר,

לכאורה, מקום לתשובה שלילית, מה עוד שהשלב האחרון של הסלמת המעורבות הרוסית התמקד במאמץ עקבי לקרב את הטילים לשפת התעלה. וכל זאת ראוי להעיר:

לממשלת ישראל היתה סיבה להניח, כי השלמתה של ארצות-הברית עם ההפצצות בעומק מצרים תטיל סייגים על הסוביטים. היו אלה ימי הדטאנט עם ברית-המועצות והערכה זו לא היתה בלתי-סבירה.

אנו יודעים כיום כי לא על נקלה שכנע נאצר את ברית-המועצות להסלים את מחויבותה למצרים. כעת ביקורו במוסקבה, בינואר 1970, הוא נאלץ לאיים בהתפרות ולהזהיר את המנהיגים הסוביטיים מפני אפשרות ממשית כי הנשיא שיתמנה אחריו, במקרה כזה, יהיה פרו-אמריקני.⁹

רבין מגלה בספרו כי יעילותם של הטילים הסוביטיים נגד ה"פנטומים" האמריקנים היתה בבחינת הפתעה.¹⁰ לו עצמו התברר באיחור, ורק אחרי שהפסקת-האש נכנסה לתוקפה, כי הבעיה שהטרידה את חיל-האוויר הישראלי בחודשים האחרונים לא היתה המחסור במטוסים אלא במערכות החימוש שיאפשרו תקיפה יעילה.¹¹ גם אם לא נטתה ישראל מעולם לזלזל בטילים הסוביטיים, יים, האמינה כי ה"פנטום" ירתיע את הסוביטים מקירוב הטילים, או מהכנסתם לרצועת הקרבות שליד התעלה.

ראייה לבדיקה גם הטענה של עזר ויצמן, כי ישראל קיבלה את היוזמה האמריקנית, ששמה קץ למלחמת-ההתשה, מחולשה צבאית ובגלל חוסר יכולת לזכות בצנחון.¹² עזר ויצמן כתב כי הממשלה השתכנעה מדברי ההסבר "שבהם האכילה את הציבור הישראלי", לפיהם קבלת היוזמה להפסקת-האש עלתה בקנה אחד עם מטרות המלחמה, ואילו האמת היתה שהממשלה עשתה הכל כדי לחסום את היוזמה האמריקנית בשל הנוק שהיתה עלולה להסב לאינטרסים הישראליים.¹³

טענה זו מתעלמת מכמה עובדות יסודיות:

א. כפי שפורט בפרק העוסק ביוזמת רוג'רס, נקט ממשל ניקסון בארבעת השבועות, לאחר שהגיש את הצעתו, בשורה של מהלכים, כולם לטובת ישראל, כדי לשכנעה, כי "היוזמה"

האמריקנית החדשה אינה מושתתת עוד על תכנית רוג'רס מ-1969.⁴

ב. בעת שממשלת ישראל החליטה על קבלת היתומה (31 ביולי 1970) לא היה עדיין בטחון מוחלט שהפסקת-האש אכן תחודש. ישראל היתה מוכנה להתחיל במגעים גם בהעדר הפסקת-אש. אחד השיקולים החשובים שהכריעו את הכף בירושלים, היתה תשובתה החיובית של מצרים לאמריקנים (כ-22 ביולי). ממש' לת ישראל הטילה ספק אם יש לראות כאן מפנה ביחסו של נאצר לישראל ואות של רצון לדו-קיום עמו, אך היא פירשה את ההיענות המצרית כהודאה באי-יכולתה של מצרים להמשיך במלחמה וכבקשת הפסקת-אש – אם רק ניתן להשיגה באמצע-עות המהלך האמריקני.

ג. אין ספק כי בקבלת החלטות נודע משקל רב מאוד לתפישה הסובייקטיבית של מקבל ההחלטות. התפישה השלטת בירוש' לים היתה כי ישראל ניצחה במלחמת ההתשה. כך גרסו גולדה מאיר, משה דיין, הרמטכ"ל חיים בר-לב ואחרים. בין אם צדקו ובין אם לאו, אי-אפשר להטیح בהם שקיבלו את ה"יתומה" מתוך תחושת תולשה צבאית, כטענת ויצמן. אבדן חמשת הפנטומים העיק, כמובן, אך לא נתפרש אצלם כהוכחה שישי-ראל נחלה תבוסה במלחמת-ההתשה.

אפשר להסכים עם חוקר אחד שאמר כי מבחינת מצרים נסתיימה מלחמת-ההתשה בהישגים זעומים בהרבה משקיון הריאליסטים במצרים, והיא שילמה מחיר הרבה יותר גבוה משחששו הפסימיסטים.¹⁴

הערות

1. גולדה מאיר, חיי, ספריית מעריב, עמ' 277.
2. מ. דיין, אבני דרך, הוצאת עידנים, דביר, עמ' 517.
3. רבין, פנקס שירות, מעריב, עמ' 278.

4. רבין, שם, עמ' 290. בפגותו לרבין אמר ניקסון: "אמרת לך לפני כן לתת להם את זה ולהכותם קשה ככל שאתם מסוגלים. ככל פעם שאני שומע שאתם חוזרים לטריטוריה שלהם ומכים בהם בעוצמה – אני שבע רצון...".
5. י. בריטימ'ר טוב כותב (עמ' 111): "אפשר להסביר אולי הצדד התנגדות ארה"ב ואפילו השלמה שקטה עם פעולות חילי-האוויר הישראלי ע"י העובדה כי למרות המשמעות המסלמה של פעולת חילי-האוויר הישראלי, זה הביא לחידוש השיחות בין המעצמות". דבריו מתייחסים אמנם בעיקר לשלב ההפצות הישראליות שלפני ינואר 1970, אך כוחם יפה גם בשלב האחרון.
6. שם, עמ' 126.
7. "הארץ", 24 יולי 1970.
8. גולדה מאיר, שם, עמ' 319.
9. הייכל, הדרך לרמבאן, עמ' 86.
10. בתמשת השבועות מ'30 ביוני עד ה'3 באוגוסט הופלו 5 מטוסי "פנטום" באש הטילים.
11. רבין, שם, עמ' 307.
12. שם, עמ' 195.
13. שם, עמ' 198.
14. דן שיפטן, מלחמת ההתשה באסטרטגיה המדינית של מצרים ל"חיסול תוצאות התוקפנות", אוגוסט 1981 (טרם פורסם), עמ' 4 בתמצית האנגלית.